

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että esitutkintaviranomaisella ei olisi velvollisuutta selvittää asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta syyttäjän ilmoittaessa, ettei ota sitä ajaakseen. Kysymys olisi esimerkiksi laajoista tietoverkossa tapahtuneista rikoksista, joissa asianomistajien lukumäärä on suuri. Esitutkintaviranomaisella säilyy velvollisuus selvittää rikoksella aiheutettu vahinko. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei vastusta ehdotettua muutosta, mutta katsoo, että asianomistajan oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on tärkeää, että esitutkinnassa selvitetään pääsääntöisesti asianomistajan vaatimukset.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi esitetään, että rikosilmoitusta ei enää kirjattaisi sekavista tai puutteellisista ilmoituksista taikka erilaisista pilailu- tai häirintätarkoituksessa tehdyistä ilmoituksista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on siinä käsityksessä, että tälläkään hetkellä poliisikäytännöissä ei kirjata rikosilmoituksia kaikista poliisille tehdyistä ilmoituksista. Ehdotus tarkoittaa kuitenkin sitä, että esitutkintaviranomaisen harkintavaltaa olla kirjaamatta rikosilmoitusta lisättäisiin. Valtuutettu ei kannata esitystä, vaan katsoo, että rikosilmoituksen vastaanottamisen kynnys pitää säilyttää matalana. Valtuutetun tiedossa on, että nykyisin esimerkiksi työperäisen hyväksikäytön osalta ongelmallista on ollut asioiden ohjaaminen siviilioikeudellisiksi palkkariita-asioiksi, vaikka tapauksessa olisi ollut kiskonnantapaisen työsyrynnän elementtejä. Etenkin ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuvan työperäisen hyväksikäytön kohdalla asia on harvoin niin selkeä, että rikosilmoitus olisi perusteltua jättää kirjaamatta. Jos hallituksen esityksessä tullaan ehdottamaan, että tietyissä tilanteissa ilmoitusta ei kirjata rikosilmoituksena, valtuutettu katsoo, että asiasta on kuitenkin tehtävä kirjallinen päätös perusteluineen ja annettava se ilmoituksen tehneelle tiedoksi.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että samaa rikoskokonaisuutta koskevat rikokset voidaan käsitellä tietyissä tapauksissa yhdellä rikosilmoituksella. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää

ehdotusta perusteltuna ja katsoo, että etenkin pari- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa on tärkeää käsitellä eri aikoina tehtynä rikosilmoituksia kokonaisuutena ja käsitellä niitä rikosprosessissa samanaikaisesti, jolloin muodostuu parempi käsitys väkivallan käytön toistuvuudesta.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että esitutinnan toimittamatta jättäminen ei enää vaatisi sitä, että asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannattaa sinänsä ehdotusta, koska säännös vastaisi tällöin paremmin syyttäjän käytettävissä olevia esitutinnan rajoittamista ja toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä. Valtuutettu kuitenkin ehdottaa, että säännökseen kirjattaisiin lisäedellytys siitä, että yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan toimittamista. Yleinen etu voi puoltaa esitutinnan toimittamista vähäisestä rikoksesta esimerkiksi silloin, kun rikoksesta epäiltynä henkilönä on yhteiskunnallista tai julkista valtaa käyttävä henkilö. Yksityinen etu voi puoltaa esitutinnan toimittamista vähäisestä rikoksesta esimerkiksi jos rikoksen osapuolten välillä on läheinen suhde tai rikokseen liittyy syrjivä tai rasistinen motiivi.

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannattaa ehdotusta siitä, että kuulusteltavalle voidaan ennen kuulustelua lähettää tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Valtuutettu toteaa, että esitutkinnassa asioivien henkilöiden näkökulmasta on erittäin tärkeää, että kuulusteltava saa näistä asioista kattavasti tietoa siten, että hänen mahdollinen haavoittuva asemansa ja erityistarpeensa otetaan huomioon. Valtuutettu pitää tärkeänä, että uudistettaessa oikeuksista ja velvollisuuksista ilmoittamista kielellisten oikeuksien käyttö turvataan sekä kansalliskielillä että muilla kielillä. Valtuutettu muistuttaa tässä yhteydessä, että rikosprosessissa on noudatettava YK:n vammaisyleissopimuksen 13 artiklan velvoitteita. Kuulusteltaville etukäteen jaettavaan tietopakettiin olisi hyvä koota tietoa vammaisyleissopimuksen takaamista oikeuksista.

Vaikka kuulusteltava olisi saanut etukäteen tietoa, valtuutettu katsoo, että kuulustelun alussa on kuitenkin aina syytä huolellisesti varmistaa, että kuulusteltava on ymmärtänyt hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Tämä on erityisen tärkeää haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Poliisikäytännöissä on ilmennyt puutteita etenkin läheisissä suhteissa tapahtuneiden väkivallankokijoiden kohdalla. Apulaisoikeuskansleri on esimerkiksi varsin tuoreessa ratkaisussaan kiinnittänyt huomiota siihen, että lähisuhdeväkivallan uhri ei ollut saanut tietoa hänelle asianomistajana kuuluvista oikeuksista, eikä hänelle ollut annettu tietoa rikosten uhreja auttavista tahoista (ks. AOKA:n ratkaisu Väkivallan riskinarviointi ja uhrin suojeleminen 6.3.2025 OKV/1905/2022).

Valtuutettu pitää lisäksi tärkeänä, että etukäteen kuulusteltavalle lähetettävään tietopakettiin koostettaisiin tietoa syrjinnän kohteena olevan rikoksen asianomistajan oikeudesta vaatia kärsimyskorvausta ja saada myös yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä. Rikosprosessista annettavaa tietoa olisi hyvä työstää yhteistyössä syyttäjä- ja tuomioistuineläimien kanssa. Syrjinnän uhrille hyödyllistä olisi saada tietoa lisäksi siitä, että syyttäjä voi ajaa hänen puolestaan hyvitystä, mutta jos niin ei tapahdu, hyvitysvaatus on esitettävä itse tai oikeudellisen avustajan välityksellä.

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

-

6. Perusteluvollisuuden keventäminen

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että esitutkinnassa annettavasta päätöksestä on ilmentävä päätöksen perustelut asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla sekä sovelletut säännökset (alleviivattu kohta on muutos verrattuna nykyisin voimassa olevaan säännökseen). Luonnoksen perustelutekstissä kohta on otsikoitu seuraavasti: ”Perusteluvollisuuden keventäminen” (s. 15, 24). Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää otsikointia epäonnistuneena ja suosittaa sen muuttamista, mutta ei vastusta ehdotettua säännöstekstiä. Valtuutetun käsityksen mukaan esitutkintaa koskevien päätösten perustelujen laajuus ei ole ollut käytännössä ongelmana, vaan pikemmin niiden lyhyt, lakoninen ja fraasimainen kirjoitustapa.

Valtuutettu katsoo, että esitutkintaviranomaisten on jatkossakin perusteltava huolellisesti päätöksensä, koska se on välttämätöntä viranomaisten toiminnan laillisuuden arvioimiseksi. Perustellun päätöksen saaminen on keskeinen osa rikosten osapuolten oikeusturvaa. Heillä on oikeus saada tietoa itseään koskevista päätöksistä ja niiden syistä. Perustelut vaikuttavat myös siihen, miten oikeudenmukaiseksi esitutkintaviranomaisten toiminta ja päätöksenteko koetaan, millä on vaikutusta koko oikeusjärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen. Valtuutettu toteaa, että viranomaisten ohjeistuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että jokaisessa päätöksessä otetaan perusteellisesti kantaa käsillä olevan yksittäisen tapauksen piirteisiin ja niihin syihin, jotka tässä yksittäisessä tapauksessa johtivat esimerkiksi rikosprosessin päättämiseen ennen syyttäjä- ja tuomioistuinvaihetta.

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

-

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

-

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosäätely

-

2. Kirjallinen menettely

-

3. Poissaolokäsittely

-

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

Julkisen vallan on perustuslain 22 §:n mukaisesti turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, mikä edellyttää lainvalmistelussa huolellista yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, jossa otetaan huomioon varsinkin haavoittuvassa tai syrjinnän vaarassa olevien ihmisryhmät. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että luonnoksessa hallituksen esitykseksi ei ole arvioitu huolellisesti esityksen yhdenvertaisuus- ja sukupuolivaikutuksia. Esityksen jatkovalmistelussa tätä arviointia tulee täydentää.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

-

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

-

Valonen Tiina
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Kainulainen Heini
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto - Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto